

RABA SKLONOV V SLOVENŠČINI IN SRBOHRVAŠČINI

Na podlagi kontrastne analize se podajajo glavne značilnosti rabe sklonov v slovenskem in srbohrvatskem jeziku. Istosti in različnosti (podane tabelarno) so ugotovljene v glavnem na podlagi podatkov iz standardnih opisnih slovnice obeh jezikov.

Main characteristics of falls are given on the basis of contrastive analysis for Slovene and Serbo-Croatian languages. Identities and differences (given in tables) are established mainly upon data gathered from standard descriptive grammars of these languages.

Primerjalna jezikovna raziskava je verjetno najbolj zapletena veja vsakega jezikoslovja. Raziskovalec, ki se loti tega nevhvaležnega dela, se kar naenkrat znajde sredi tako različnih in heterogenih pojmov, terminov, klasifikacij, da mu je prva naloga, da se začne omejevati. Če s primerjalnimi postopki išče »isto«, mu je to »isto« vendarle različno: če je isto v grafiji, je različno v glasovni realizaciji, če je isto v obliki, je lahko različno po frekventnosti ali praktični rabi, če pa je različno po frekventnosti ali praktični rabi, je lahko isto po funkciji, po nastanku, po razvojnih etapah, itd. Zavrloje takih dejstev je razumljiva misel na nedosegljivost tiste idealne čistotne meje, ki bi raziskovalčevemu delu zagotovila optimalno eksplicitnost, na katero pogostoma računajo ambiciozni potrošniki primerjalnega jezikoslovja. Tako je žalostna dolžnost skorajda vsake primerjalne razlage, da že na samem začetku ponudi svojim bralcem rahlo razočaranje. Kajti v svoji vnemi, da izlušči »isto«, tako da dobi »različno«, ali pa išče »različno«, tako da bi dobil »isto«, mora raziskovalec v nekem trenutku priznati tudi samemu sebi, da ti dve kategoriji nista niti najmanj ločeni z neko idealno razlikovno črto, da se obe kategoriji prepletata s sorodnimi vezmi na različnih nivojih ter da je konstatacija »isto-različno« lahko samo subjektivna avtorjeva etiketa, ki jo je možno ob drugih pogojih postaviti tudi drugače.

Vendarle se ob takem pristopu samo po sebi ponuja spoznanje, da je osnova praktičnega primerjalnega raziskovanja iskanje teh dveh osnovnih skupin jezikovnih sredstev: skupine istih sredstev in skupine različnih sredstev. Možno je sicer, da taka shematizacija poenostavlja strukture posameznih jezikovnih kategorij ali pa grozi z neupoštevanjem osnovnih vzrokov, ki so pripeljali do tega ali onega jezikovnega dejstva, ni pa nikakor jasno, kako naj se ji izogne delo, ki hoče biti uporabno, praktično in ki se zaradi določenih nalog mora nenehoma omejevati in zoževati. Jasno je pa tudi to, da ti dve skupini ne obstajata v kaki amorfni ali irelevantni globalnosti, pač pa v komplementarnih celotah, o katerih je treba vedno podrobno govoriti.¹

Mislím, da komparativna analiza rabe sklonov v slovenščini in srbohrvaščini, z omejitvami, ki se nam vsiljujejo, lahko upošteva naslednje sintaktične odnose, ne da bi pri tem izpustila temeljne podatke: 1. stavčni členi in besedne vrste, 2. skloni in stavčni členi, 3. odvisnost sklonov, 4. skloni in pomenske funkcije, 5. alternacija sklonov brez predlogov, 6. skloni s predlogi in stavčni členi.

Seveda je taki klasifikaciji mogoče ugovarjati. Vendar taki preseki skozi sklone obeh jezikov zagotavljajo izoliranje tistih elementarnih spoznanj, ki nas v tem trenutku najbolj zanimajo.²

¹ Glede terminologije je razumljivo, da sta si oba jezika ustvarila tudi lastne termine, ki kažejo različne vplive, različna izhodišča pa tudi kreativne lastnosti posameznih avtorjev. V primerjavi obeh terminologij ni seveda redek primer, da sta za različnim terminom ista jezikovna podatka, ob katerih je mogoče brez nadaljnjega postaviti znak enakosti. Ponekod pa je razlika v terminu posledica dejanske razlike jezikovnega znaka. V delu kot je to, ni kazalo ustvarjati nove terminologije, ki bi prekrivala obe jezikovni področji, ker bi se s tem naša raziskava neupravičeno zakomplicirala. Ni bilo mogoče niti v celoti prevzeti samo eno izmed terminologij, ker bi se s tem pustilo ob strani vse, kar eden od jezikov nima ali pa ima drugače. Zato je, menim, dovoljeno, da se v apliciranem primerjalnem delu uporabi nekakšna mešanica obeh terminologij, ki mora upoštevati jezik primerjalne informacije in stvarne razlike v jezikovnih znakih med obema jezikoma. Prim. npr. slovnice: *Bajec-Kolarič-Rupel*, Slovenska slovnica, Ljubljana 1956; *Brabec-Hraste-Zivković*, Gramatika hrvatskoga ili srpskog jezika, Zagreb 1952; *Jože Toporišič*, Slovenski knjižni jezik, 3, Maribor 1967; *Mihailo Stevanović*, Savremeni srpsko-hrvatski jezik, II, Beograd 1969; problem terminologije je lahko heterogen tudi v enem jeziku; gl. npr. *Sreten Živković*, Ujednačenje tumačenja gramatičkih pojmova, Jezik, III, Zagreb 1959.

² Legenda za vse tabele: + afirmacija odnosa, — negacija odnosa, * možne razlike, delne razlike, popolne razlike.

Stavčni členi in besedne vrste

	samo- stal- nik 1.		za- imek 2.		pri- dev- nik 3.		šte- vnik 4.		glagol 5.		pri- slov 6.		pred- log 7.		vez- nik 8.		med- met 9.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
1. subjekt	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2. predikat	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3. atribut	—	—	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4. apozicija	(+)	+	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
5. objekt	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6. adv. dol.	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Primerjava možnih odnosov med stavčnimi členi in besednimi vrstami kaže popolnoma enako sintaktično sliko v obeh jezikih. Trditev o podobnosti slovenščine in srbohrvaščine ima gotovo v tej sintaktični primerjavi enega izmed dokazov.

1. 1—9. Subjekt je lahko vsak tip besede: *stavba* je bila nori hibrid; *zgrada* je bila ljudi hibrid; *ona* me pogleda z zamišljenim pogledom; *ona* me pogleda zamišljenim pogledom; mislim (jaz), da sem bil videti otožen; *mislim* (ja) da sam izgledao turobno; *mladi* su mislili drugače; *mladi* su mislili drukčije; *dva* sta močnejša kot eden; *dvojica* su jača negoli jedan; *molčati* je zlato; *šutjeti* je zlato; *jutri* bo skrbel zase; *sutra* će se brinuti za se; *na* je predlog z lokativom; *na* je prijedlog s lokativom; »*toda*« ni sreča za dekle; *ali* djevojci sreću gubi; *ah* je medmet hrepenenja; *ah* je uzvik čežnje.

Primeri dokazujejo, da so pravi subjekti le samostalniki in zaimki (z možno varianto: npr. mojega /sc. moža/ ni doma), da so pridevniki in števniki dejansko atributi, ki stojijo namesto samostalnikov in zaimkov (sami po sebi se razumejo pojmi »človek«, »mož«, »ti«, »jaz« ipd.) ter da se pri infinitivu čuti, da je bil nekoč samostalnik. Prislovi, predlogi, vezniki in medmeti so kot subjekti substantivizirani, tj. formalno so to različne besedne vrste, dejansko pa so samostalniki.

Ni razlike niti v logičnem subjektu: prim. ni *vina*, ni *prijatelj*; ne *ga* je; strah *ga* je; itd.

2. 1—9. Tudi pri predikatu imata oba jezika isto konstrukcijo. Razen glagolskega predikata v obeh jezikih najdemo tudi nominalnega, ki je sestavljen po shemi: oblika glagola *biti* + samostalnik ali zaimek ali

pridevnik ali števnik ali prislov: prva biografska vitrina *prikazuje* Kosmačevo mladost; prva biografska vitrina *prikazuje* Kosmačevu mladost; William Robson *je bil gostujoči profesor*: William Robson *bio je profesor gost*; hiša *bo moja*: kuća *će biti moja*; *bila je vitka in ljubka*: *bila je vitka i ljubka*; Cerar *bi bil tretji*: Cerar *bi bio treći*; gostilna *ni blizu*: gostionica *nije blizu*. O drugih možnostih realizacije nominalnega predikata gl. toč. 7. 10—15.

Predlogi sodelujejo v predikatu kot dodatki samostalniku ali zaimku: dolina *je pred nami*: dolina *je pred nama*, ravno tako tudi vezniki: *bila je kot mačka*: *bila je kao mačka*. Medmet je lahko del predikata, če je nominaliziran: takrat *bova oh* in takrat *bova ah*: *bit ćemo tada oh* i *bit ćemo tada ah*.³

3. 2—9. Atributno službo opravljajo zaimki, pridevniki in števniki: *naša* skupnost ni dobila denarja: *naša* zajednica nije dobila novac; v njh je *bistvena*, *ugodna* razlika od razmer v *lanskem* letu: u njima je *bitna*, *povoljna* razlika prema odnosima u *lanjskoj* godini; *druga* pa je stvar glede količine denarja: *a druga* je stvar s obzirom na količinu novca; druge možnosti: *minula* leta: *prošle* godine; cesta *nazaj* (sc. cesta, po kateri se pelješ nazaj): cesta *natrag*; ženska *z*: žena *sa* (možen pomen: lepa ženska); *če* položaj: *ako* položaj (sc. negotov položaj); *oh* doživetje: *oh* doživljaj; pri vseh primerih gre za adjektivizacijo.

4. 1. Apozicija⁴ je samostalnik v atributni službi: (*založba* Mladinska knjiga v Ljubljani): *izdavačka kuća* Mladinska knjiga u Ljubljani. Srbohrvaščina v ljudski poeziji pozna tudi t. i. ukrasne samostalnike, ki stojijo namesto ukrasnih pridevnikov: *desnica* (sc. desna) ti usahnula ruka; al besjedi *ljepota* (sc. lijepa) djevojka.

5. 1—9. Shema za objekt v obeh jezikih je naslednja: rekel sem *dečku*: rekao sam *dječaku*; rekel sem *svojemu* (sc. dečku): rekao sam *svome* (sc. dječaku); rekel sem *dobremu* (sc. dečku): rekao sam *dobrome* (sc. dječaku); rekel sem *pravemu* (sc. dečku): rekao sam *pravome* (sc. dječaku). Tudi drugi objektni odnosi so enaki, npr. glede sklonov: prinesi

³ Zaradi kompletnosti koordinatnega sistema, v katerem je članek zasnovan, je ta primer konstruiran (in še nekateri v toč. 3.2—3). Vendar npr. v *Delu* od 15. VII. 1968, 9, beremo: *Naš četverec* »s« *osmi*, tj. četverec s krmarjem. Po istem vzorcu je tudi: *četverec brez*.

⁴ Apozicije kot klasifikatorja ni v slovenski slovnični tradiciji, ampak se govori o samostalniškem prilastku (prim.: *Bajec-Kolarič-Rupel*, Slovenska slovnica, 1956, str. 291). Srbskohrvatske slovnice apozicijo omenjajo (npr. *Brabec-Hraste-Živković*, Gramatika, 1952, 168). Ta primer je ena od ne tako redkih težav, s katero je treba računati v jezikovni primerjavi. Gl. toč. 1.

mi *knjigo*: donesi mi *knjigo*; zaupati *vase*: vjerovati *u sebe*, itd. Za druge primere gl. točko 3. 2—9; prim. možnosti za objekt in nominalni predikat.⁵

6. 1—9. Adverbialno določilo se v obeh jezikih realizira na tri načine: 1. z adverbom, 2. s predlogom in samostalnikom, 3. s samostalnikom: njen ples se je začel *počasi*: njen je ples započelo *polako*; pogledal me je *brez slehernega zanimanja*: pogledao me je *bez ikakva zanimanja*; vrata odprta *na stežaj*: *širom* otvorena vrata; *maja* bodo politiki razpravljali o mednarodni situaciji: *u maju* će političari raspravljati o mednarodnoj situaciji; druge možnosti: delati *zase*, ne *za druge*: raditi *sebi*, ne *drugima* (sebi: dobro; drugim: slabše); govoriti *slovenski*, *slovensko*: govoriti *slovenski* (prim. tvorbo sl. in sh. prislovov); *sedmič* ponavljam: *sedmi puta* ponavljam; stali smo *molče*: stajali smo *šuteći*; spati z: spavati *sa* (možni so različni pomeni, npr. nemirno spati); strinjati se *ampak*: slagati se *ali* (možen pomen: nepopolnoma se strinjati); vleči *cigu-migu*: vući *cigu-migu* (sc. nekoristno vleči). Gl. opombo k toč. 3. 2—9.

Skloni in stavčni členi

	objekt 10.		subjekt 11.		predikat 12.		atribut 13.		apozicija 14.		adv. določilo brez predloga 15.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
7. nominativ	+	+	+	+	+	+	(+)	+	(-)	(-)	+	+
8. genitiv	+	+	+	+	+	+	(+)	+	+	+	+*	+*
9. dativ	+	+	-	-	+	+	(+)	+	+	+	-	-
10. akuzativ	+	+	+	+	+*	+*	(+)	+	+	+	+*	+*
11. vokativ	-*	+*	-	-	-*	+*	(-)	+*	-	-	-	-
12. lokativ	-	-	-	-	-	-	(-)	-	-	-	-	-
13. instrumental	+	+	-*	+*	-*	+*	(-)	+*	-*	+*	-*	+*

7. 10—15. *Nominativ*. Stavčne možnosti so enake v obeh jezikih: *sestra* je pogledala: *sestra* je pogledala, in tako tudi z ujemalnim pri-

⁵ Za podrobnejše informacije o različnih sintaktičnih odnosih v slovenščini gl.: *Ivanka Kozlevčar*, O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, JiS, XIII, Ljubljana 1968; *Jože Toporišič*, O stavku, stavčnih členih in razmerju med povedkom in osebkom, JiS, XIV, 1969; v srbohrvaščini: *Rikard Simeon*, Skupovi riječi kao sintaksni dijelovi rečenice, Jezik, II, Zagreb 1953; isti, Raščlanjivi i neraščlanjivi skupovi riječi, Jezik, III, Zagreb 1954; *Radoslav Katičić*, Subjekt i predikat, Jezik, XVI, Zagreb 1969; isti, Unutrašnje ustrojstvo rečenice, Jezik, XVII, Zagreb 1970.

lastkom: *lepa sestra: lijepa sestra; (sestra Ivanka: sestra Ivanka)*. V predikatu: *Ivanka je lepa sestra: Ivanka je lijepa sestra*, itd. Nominativ se pojavlja tudi ob nekaterih glagolih t.i. nepopolnega pomena: *biti: biti; postati: postati; klicati se: zvati se; imenovati se: nazivati se; zdeti se: činiti se; ostati: ostati* . . . Ta funkcija je povezana s funkcijo predikata: tedaj truplo *postane prah: truplo tada postane prah; roka se ti imenuje nežnost: roka ti se naziva nežnost*. V tej kategoriji, pri predikatnem nominativu, ima srbohrvaščina alternacijo z instrumentalom: ko sem bil *dječak: kad sam bio dječak: kad sam bio dječakom; klical se je veliki maestro: zvao se (je) veliki maestro: zvao se (je) velikim maestrom*. Nominativ kot adverbialno določilo poznata oba jezika: zbralo se je *sila* (= mnogo, veliko) ljudi: skupila se *sila* (= mnogo) svijeta. V isti funkciji so lahko tudi samostalniki: *istina* (= sicer: doduše), *strahota* (= strašansko: strašno), *groza* (= grozno) . . .

8, 9, 10, 10—15. Genitiv, dativ in akuzativ so logični subjekti: ni *nevarnosti: nema opasnosti; ne ljubi se mu: ne da mu se; bolijo me noge: bole me noge*. Predikati: on je *pametne glave: on je pametne glave* (gen.). Za akuz. gl. št. 17.20. Objekti: *bati se nesreče: bojati se nesreče; čuditi se pomladi: čuditi se proljeću; gledati predstavo: gledati predstavu*. Glagolska dopolnila se seveda (ravno tako kot pridevniška) lahko razlikujejo: *moliti (koga): moliti se (kome), bogat (česa, s čim): bogat (čime)*. Vendar to direktno ne sodi v to razpravo.

Samostojno realizacijo adverbialnega določila, torej brez predloga, poznata oba jezika v genitivu in akuzativu: poslovili smo se *težkega srca: oprostili smo se teška srca; tisti mesec je bila pomlad zame: taj mjesec bilo je proljeće za me*. V tej kategoriji se slovenščina in srbohrvaščina deloma razlikujeta (po tipih adverbialnega določila), vendar bo o tem govor pozneje (gl. toč. 22.28).

Dativ ne izraža samostojnega adverbialnega določila.

10. 12. Pri atributu so razlike med slovenščino in srbohrvaščino v ujemanju zaimkov, pridevnikov in števnikov ob samostalniki. Oba jezika uporabljata namreč akuzativ sing. pri samostalniki moškega spola enako glede na to, ali gre za živo ali neživo. Isto je z ujemanjem atributa: videl sem *tvoj dom: vidio sam tvoj dom; videl sem tvojega očeta: vidio sam tvoga oca*. Tako tudi pridevniki in vrstilni števniki. Toda če se tak atribut rabi brez odnosnice, ima v slovenščini obliko kot za živa bitja, v srbohrvaščini se pa tudi loči živo od neživega: videl sem *tvoj dom, tvojega sem* (sc. dom!) obiskal (toda: videl sem *tvoj dom, tvoj dom sem obiskal*): vidio sam *tvoj dom, tvoj sam* (sc. dom) posjetio;

videl sem *tvojega* očeta, *tvojega* sem pozdravljal: vidio sam *tvoga* oca, *tvoga* sam pozdravljal.

11. 10. 12. 15. Samo v srbohrvaščini je vokativ lahko tudi subjekt. Toda ta možnost je popolnoma omejena: najdemo jo samo v ljudski poeziji oziroma pri posameznih književnikih, ki so pisali pod vplivom ljudske pesmi: vino pije *Kraljeviću Marko*; dotisnu se *vraže* do tabora / pa harači kao crna mora (Avgust Šenoa). Ta alternacija tudi v ljudski poeziji ni sintaktična kategorija, temveč prozodijska.

13. 11—15. Instrumental je v slovenščini samo predložen, v srbohrvaščini tudi nepredložen. Smiselni subjekt: *z našim Markom* ni bilo dobro: *s našim Markom* nije bilo dobro. Srbohrvaščina ima tudi samostojni instrumental v nominalnem predikatu (prim. kad sam bio *malenim dječakom*: kad sam bio *malen dječak*). Tudi nekateri glagoli imajo nepredložni objekt v instrumentalu: bacati se, baviti se, dičiti se, hvaliti se...: vladao je *samim sobom* (prim. sl. obvladoval je *samega sebe*), trgovali smo *južnim voćem* (prim. sl. trgovali smo *z južnim sadjem*). Slovenščina ima v tej kategoriji v glavnem instrumental s predlogom.

Isti odnos je tudi pri adverbih: slovenščina ima samo predložna adverbialna določila, srbohrvaščina pa tudi samostojna: potovali bomo *ponoči*: putovat *ćemo noću*. Več o takih odnosih gl. naprej.

Odvisnost sklonov

	samo- stal- nik 16.		za- imek 17.		pri- dev- nik 18.		šte- vnik 19.		gla- gol 20.		pri- slov 21.		pred- log 22.		vez- nik 23.		med- met 24.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
14. nominativ	—	—	—	—	—	—	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—	—	+
15. genitiv	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	—	—	—	+
16. dativ	+	+	—	—	+	+	—	—	+	+	+	+	+	+	—	—	—	+
17. akuzativ	—	—	—	—	+	+	+	+	+	+	—	—	+	+	—	—	—	+
18. vokativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
19. lokativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	+	+	—	—	—	—
20. instativ	—	+	—	—	—	+	—	—	—	+	—	—	+	+	—	—	—	—

14. 19. Gl. toč. 15. 19.

14. 20. Nominativ je v obeh oblikah samostojen sklon in se javlja le ob nekaterih glagolih: *biti: biti, postati: postati, klicati se: zvati se*.

imenovati se: nazivati se, postal je *generalni direktor*: postal je *generalni direktor*. (Glej toč. 7. 10—15.)

14. 24. Razlika med slovenščino in srbohrvaščino v odnosu nominativ-medmet se nanaša na srbskohrvatske medmete: *evo, eto, eno*, ob katerih lahko stoji tudi nominativ: *evo vlak! eno čovjek!* Vendar je tudi v srbohrvaščini na teh mestih bolj navaden genitiv: *evo vlaka! eno čovjeka!*

15. Splošna slika odvisnosti genitiva od posameznih besednih vrst kaže na sintaktično podobnost obeh jezikov, seveda ob upoštevanju razlik pri načinu realizacije. Genitiv je odvisen od vsake besedne vrste, konkretna realizacija pa je naslednja:

15. 16. Genitiv stoji pri samostalnikih, ki pomenijo mero, količino, oziroma ki kažejo mejo ali določeno mesto v celoti (partitivni genitiv) skodelica *kave*: šalica *kave* itd. Podobno je tudi pri eksplikativnem oziroma materialnem genitivu: razvoj *političnega delovanja*: razvoj *političnega djelovanja*; predsednik *republike*: predsjednik *republike*; kleščice *neusmiljene muzike*: kliješta *nemilosrdne muzike*; zopet se pojavi s šopom *denarja*: opet se pojavi sa *svežnjem novca*; lep venec *rož*: lijep vijenac *ruža*. Primeri pa pričajo, da seveda ni absolutne meje med partitivnim in materialnim oziroma eksplikativnim genitivom.

15. 17. Ob zaimkih v obeh jezikih realiziramo partitivni genitiv. V slovenščini se ta genitiv pojavlja pri vprašalno-oziralnih in nedoločnih zaimkih. Tu je delna razlika med slovenščino in srbohrvaščino: poznaj kaj *lepšega*: poznajesh li što *ljepše*; nekateri naših književnikov: nekateri izmed (od) *naših književnikov*: neki od *naših književnika*; srbohrvaščina oblikuje partitivni genitiv ob kazalnih zaimkih srednjega spola: došao sam potrošiti *ovo novaca*: prišel sem porabit *ta denar*; *ono sreće* što sam doživio: *tisto srečo*, ki sem jo doživel.

15. 18. Dopolnilo v genitivu stoji v obeh jezikih ob pridevnikih, ki pomenijo obilnost ali pa pomanjkanje: *poln, sit, lačen, žejen, vreden: pun, sit, gladan, žedan, vriedan*: sit sem *tujih težav*: sit sam *tudih poteškoća*. Pridevnik *vesel*: *veseo* ima v srbohrvaščini predložno dopolnilo v genitivu: vesel je *njenega nastopa*: veseo je *zbog njena nastupa*. Nasprotno je s srbohrvaškim pridevnikom *lišen*, ki se v slovenščini najbolj pogosto izraža s predložno konstrukcijo *brez česa*: lišen *svojih najbližjih suradnika*: brez *svojih najbližjih sodelavcev*.

Ob superlativih ima slovenščina tudi partitivni genitiv, srbohrvaščina pa predložno konstrukcijo: najlepše *vseh doživetij*: najlepše *od vseh doživetij*: najljepši *od svih doživljaja*. Le starejša srbohrvaščina je

poznala podobno komparacijo: jašu konja *vjetra brže* (Ivan Gundulić), tad on negda ljući *guje ljute* (Ivan Mažuranić), Zelenko skokne *lakši lopte* (Antun Gustav Matoš).

15. 19. Odvisnost sklonov pri štetju je deloma podobna, deloma pa različna:

1 — nom. sg.	1 — nom. sg.
2 — nom. du.	2 — nom. du. Ta je v sh. identičen z gen. sg. pri samostalnikih moš. in sred. spola in nom. pl. pri samostalnikih žen. sp.
3 — nom. pl.	3 — nom. du.
4 — nom. pl.	4 — nom. du.
5, 6 in naprej — gen. pl.	5, 6 i dalje — gen. pl. Vendar pri številkah tipa 21, 34 ipd. kongruenco zahtevajo enice.

Razlika se realizira tudi v akuzativu pri samostalnikih moškega spola: bolan sem bil *tri tedne* (akuz. pl.); bolestan sam bio *tri tjedna* (akuz. du = gen. sg.). Genitiv se torej realizira pri štetju od pet naprej. Isto v slovenščini in srbohrvaščini zahtevajo ločilni števniki srednjega spola, v srbohrvaščini pa tudi števniki samostalniki: tisoč *dolgih noči*; hiljadu (tisuću) *dugih noći*; troje *otrok*; troje *djece*; sedem *veličastnih*; sedmorica *veličanstvenih*.

15. 20. Genitiv ob glagolih je v obeh jezikih zelo razširjen; take glagole lahko zberemo v nekaj pomenskih skupin. Tu je predvsem partitivni genitiv: prinesi *vode*: donesi *vode* (prim. totalnost prinesi *vodo*: donesi *vodu*). Isto je tudi z glagoli, ki imajo prefiks *na*, kadar ta glagol pomeni »obilnost«, ali pa z glagoli, ki pomenijo »ceno«: nagledal sem se *skladnih gibov*: nagledao sam se *skladnih pokreta*; stane nas *težkih naporov*: stoji nas *teških napora*. Genitivno dopolnilo imajo tudi refleksivni glagoli spomina, primaknitve (v prenesenem pomenu), glagoli strahu in sramu ter ablativni glagoli: spomnili smo se *našega tovariša*: sjetili smo se *našega druga*; lotila sem se *pisanja*: latila sam se *pisanja*; *tebe* se ne tiče: *tebe* se ne tiče; bali smo se *velikega naliva*: bojali smo se *velikoga pljuska*; rešili smo se *najpečjih težav*: oslobodili smo se *najpečih poteškoća*.

V nikalnem stavku ima slovenščina objekt neposredno prehodnega glagola v genitivu, ravno tako pa pri zanikanem neosebne predikatu glagola *biti*: misija ni dosegla *svojega cilja*; ni bilo *mrtoih*. Srbohrvaščina pri zanikanem objektu ima pretežno akuzativ (vendar je možen tudi genitiv), pri brezosebnih formah pa je raba ista: misija nije postigla *svoj cilj* (: misija nije postigla *svoga cilja*); nije bilo *mrtoih*.

15. 21. Partitivni genitiv se izraža v slovenščini in srbohrvaščini tudi ob prislovih količine: mnogo *hrupa* za nič: mnogo *vike* ni za što. Kategorija je v obeh jezikih identična.

15. 22. Predložni genitiv je pogosta lastnost obeh jezikov: avtomobili so drveli *mimo nje*: avtomobili su jurili *mimo (pored, kraj) nje* (mimo nju). O posebnih lastnostih predložnih odnosov bomo govorili kasneje.

15. 24. Ob medmetih oba jezika poznata t.i. genitiv kot vzklik: *sreče!* (oh) *sreče!* *draga!* *draga!* evo (ti) *kćerke!*

16. 16. V dativu je samostalnik (zaimek), s katerim se dopolnjuje nepopoln pomen drugega samostalnika. Zelo pogosto je to izražanje pripadnosti v širšem smislu in zaradi tega se tak dativ lahko zamenja z genitivom, s svojilnim pridevnikom ali pa s predložno konstrukcijo: ne bodi krvav volk (sovražnik) *vsakemu človeku*: ne bodi krvav volk *vsakega človeka*: ne bodi krvav *človeški* volk: ne bodi krvav volk *za vsakega človeka*: ne budi krvav vuk (neprijatelj) *svakome čovjeku*: ne budi krvav vuk *svakoga čovjeka*: ne budi krvav *ljudski* vuk: ne budi krvav vuk *za svakoga čovjeka*, itd.

16. 18. Podobno kot pri samostalnkih je tudi pri pridevnkih dativ tistega samostalnika (zaimka), na katerega se nanaša pridevniška lastnost. Taki so npr. pridevniki: *podoben, ugoden, vešč*: *sličan, ugodan-povoljan, vješt*: *podoben svojemu očetu*: *sličan svome ocu*.

16. 20 Ob glagolih je dativ objekt. Pomensko so to glagoli koristi ali škode, potem pa tudi glagoli cilja ali smeri, tj. glagoli gibanja: dala *mu* je dva požirka: dala *mu* je dva gutljaja; ko so pomagali *bolnemu tovarišu*: dok su pomagali *bolesnome drugu*. Taki so še glagoli: *darovati: darovati, dejati: kazati, reči: reći, koristiti, prijati: prijati, škoditi: škoditi* in dr.

Pri glagolih gibanja ima srbohrvaščina kot varianto samostojno dopolnilo cilja ali smeri v dativu, slovenščina pa ta pomen izraža s predlogom, če dopolnilo ni enklitični zaimek: vrátila se *svojoj majci* (vrátila se *k svojoj majci*: vrnila se je *k svoji materi*); odjurila *mu* je u susret: odvihrala *mu* je nasproti; došla sam *mu* reći: prišla sem *mu* povedat. Ob glagolih imata oba jezika tudi t.i. dativ možnosti ali obveznosti, ki je sicer v sodobnem jeziku manj navaden. Vem, kaj *mi* je storiti: znam što *mi* je uraditi (: vem, kaj moram storiti: znam što moram uraditi).

Identičnost kažeta oba jezika pri dativni rabi ob brezosebnih predikatih: dremalo se je *meni*, a kaj šele *otroku*: drijemalo se *meni*, a kamoli *djetetu*.

16. 21. Dativ stoji ob prislovih, ki so izpeljani od pridevnikov z dativskim dopolnilom: *dobro, krivo, lepo: dobro, krivo, lijepo: dobro mi je: dobro mi je; lahko je angelom angel biti: lako je anđelima anđeo biti.*

16. 22. O odnosih dativa in predlogov bo govor pozneje.

16. 24. Posamezni medmeti zahtevajo dativsko dopolnilo: *joj meni: jao meni; gorje vsakemu nepravičniku: jao svakome nepravedniku.*

17. *Akuzativ* je v obeh jezikih predvsem sklon v adverbalni službi. Zato ga ne najdemo niti ob samostalnikih niti ob zaimkih. Samo delno pa stoji ob pridevniki in števnikih.

17. 18. Odvisnost od pridevnikov je semantično omejena le na tiste pridevnike, s katerimi se nekaj meri ali ocenjuje (akuzativ mere ali cene): *debel, dolg širok, visok: debeo, dug(ačak), širok, visok: slanina, tri prste debela: slanina tri prsta debela.*

17. 19. Akuzativ ob števnikih stoji tako, kot je prikazano pri genitivu (15. 19.).

17. 20. Akuzativ kot logični subjekt stoji ob nekaterih brezosebnih izrazih, tako v slovenščini kot v srbohrvaščini: *bilo ga je strah: bilo ga je strah.*

Predikatni akuzativ: *našli smo ga naslednjega dne pijanega: našli smo ga slijedečega dana pijanog. Ob glagolih: vprašati, učiti: pitati, učiti stojita akuzativ osebe in akuzativ predmeta: vprašal sem ga novo snov: pitao sam ga novu gradu; naučila me je žalostno pesem: naučila me žalosnu pjesmu.*

Akuzativ je najpogosteje objekt: *gledal sem ceste, hiše, hotele, majhne parke, ljudi žalostnih obrazov, štel sem minute in čutil staro bolečino brezupne vrnitve: gledao sam ceste, kuće, hotele, male parkove, ljude žalosnih obraza, brojao sam minute i osjećao staru bol beznadnoga povratka.*

17. 22. Medmet »na« (= vzemi!: uzmi!) se veže v obeh jezikih z akuzativom: *na kruh! na kruh! na strupeno bolečino slave: na otrovnu bol slave!*

18. Vokativ je v obeh jezikih docela samostojen sklon.

19. Lokativ v slovenščini in srbohrvaščini stoji samo ob predlogih.

20. Slovenski instrumental se kot lokativ v obeh jezikih rabi samo s predlogi, srbohrvaški pa se rabi tudi samostojno. To je obenem osnovna sintaktična razlika.

20. 16. Ob samostalnikih srbohrvaški instrumental stoji kot »vsebinsko« dopolnilo. Taki samostalniki so: *bogatstvo, jakost, obilnost, oholost,*

opojenost, plodnost, ponositost, rodnost ... njegovo bogatstvo *duhom* i *pameću*: njegovo bogastvo z *duhom* in *pametjo*; in po isti shemi naprej: obilnost *vinogradima* i *vinom*; oholost *ljepotom*, opojenost *objedama*.

Podoben je instrumental označbe: uhvatio ju je plač *imenom* tvrdo-glavost; ona mu je *Bogom* posestrima.

20. 18. Tudi ob pridevnikih istega pomena imamo v srbohrvaščini instrumental (*bogat, jak, malen, obilan, ohol, opojen, plodan, ponosit, rodan*...): *jak riječima*, *ohol svojim uspjesima*, *ponosit prošlošću*. Ob komparativu ima srbohrvaščina instrumental mere: bolji je *tehnikom* negoli *snagom*; vještiji *riječima* negoli *djelom*.

20. 20. Objekt v instrumentalu imajo mnogi glagoli (predvsem intransitivni in reflektivni),⁶ tudi mnogi tranzitivni, vendar imajo tedaj objekt v akuzativu in instrumentalu. Taki so glagoli: *baviti se* (čime), *dčiti se*, *hvaliti se*, *izgovarati se*, *izvinjavati se*, *kleti se*, *opravdati se*, *ponositi se*, *vladati*, *trgovati*... *oženiti* (nekoga kime), *napuniti* (što čime), *rastjerati* (što čime), *raspaliti* (koga čime), itd. nisam se bavio *skrupulama*, nisam se pohvalio *skromnošću*; rastužila me *svojim zelenim očima*. Za predikatni instrumental gl. toč. 7. 10—15.

V odvisnosti od glagola lahko vštejemo tudi instrumental vršilca dejanja v pasivnih stavkih: pritisnuti su *ognjem* i *mačem*; karakter mu je podreden *primitivnom strašću* i *surovom snagom*.

20. 22. Predložne konstrukcije glej naprej.

Skloni in pomenske funkcije

	svojlilnost 25.		drugi pomeni 26.		kraj 27.		čas 28.		način 29.		vzrok 30.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
21. nominativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
22. genitiv	+	+	+*	+*	—	—	+*	+*	+*	+*	—	—
23. dativ	+	+	+	+	—	—	—	—	—	—	+	+
24. akuzativ	—	—	—	—	—	—	+	+	+*	+*	—	—
25. vokativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
26. lokativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
27. instrumental	—	—	—*	+*	—*	+*	—*	+*	—*	+*	—*	+*

⁶ Definicije o tranzitivnosti niso iste v slovenski in srbsko-hrvatski jezikovni literaturi. Prim. *Bajec-Kolarič-Rupel*, Slovenska slovnica, 1956, štr. 174 in *Brabec-Hraste-Živković*: Gramatika, 1952, str. 91.

Odnose med skloni in možnimi pomenskimi funkcijami obravnavamo posebej zato, ker gre za virtualne pomene, ki niso direktno odvisni od posameznih jezikovnih kategorij, temveč so izrazna konstrukcija zase. Prejšnja tabela in prejšnji komentar jih nista upoštevala. Tako so npr. svojilni genitiv, svojilni dativ, etični dativ ipd., izrazite potencialne, toda samostojne kategorije, ki niso odvisne od upoštevanih besednih vrst, marveč od situacijske stvarnosti. Taka razmejitev seveda ne more biti popolnoma idealna ali čista, ker so dejansko vsa jezikovna sredstva nedeljivo izprepletana. Primer take kategorije je npr. vzročni dativ, ki je odvisen od glagolov. Vendar ga zaradi praktičnih vzrokov, zaradi posebnih funkcij, s katerimi se dublira adverbialno določilo, obravnavamo šele v tem poglavju.

22. 25. Genitiv pripadnosti je znan obema jezikoma. Z ozirom na to, v kakšni poziciji je tak genitiv, razlikujemo: a) svojilni genitiv: hiša *mojega očeta*: kuća *moga oca*. Tak genitiv mora imeti atribut. Če ga ni, se v obeh jezikih rabi svojilni pridevnik: *očetova* hiša: *očeva* kuća; b) subjektni genitiv kot podvrsta svojilnega: žvrgolenje *ptic*: cvrkutanje *ptica* (ptice žvrgolijo: ptice cvrkuću). Tak genitiv lahko stoji sam, vendar mnogi priporočajo rabo pridevnika, ki naj bi bila bolj v duhu jezika. To naj bi veljalo za oba jezika: *ptičje* žvrgolenje: *ptičje* cvrkutanje. Ta sicer umestna pripomba (za vsak svojilni genitiv) vendar zadeva ob samostalnike, ki nimajo svojilnih pridevnikov (prim. meje *cesarstva*: granice *carstva* in semantiko pridevnikov: kateri? čigav? kakšen?); c) objektni svojilni genitiv: zidanje *bolnice*: zidanje *bolnice*. Tudi tak genitiv lahko stoji sam.

V varianto svojilnega genitiva lahko vključimo tudi t.i. genitiv izvora (ki je vedno subjektni) in ki ga obe normativni slovnici obravnavata posebej:⁷ deček *bližnjih sosedov*: dječak *obližnjih susjeda* (sc. bližnji sosedje imajo svojega dečka).

22. 26. Med druge genitive, ki izražajo svojilnost v širšem smislu, lahko uvrstimo kvalitativni genitiv: dekle *sivih oči*: djevojka *sivih očiju*.

Možna razlika med slovenščino in srbohrvaščino se kaže v distribuciji pomena glagola *biti*, ki ga v srbohrvaščini deloma nadomešča glagol *imeti* (prim. kaj je gori? što je gore?: što ima gore?): bila je to hiša *majhnih oken, umazanih sten, ožgane strehe*: bila je to kuća *malenih prozora, prljavih zidova, nagorjela krova*: kuća je imala *male prozore, prljave zidove, nagorio krov*.

⁷ Slovnice cit. v toč. 1.

22. 28. Z genitivom se v obeh jezikih lahko izrazi čas,⁸ vendar samo s samostalniki, ki pomenijo čas. Razlika je v tem, da tak časovni genitiv v slovenščini lahko stoji sam, v srbohrvaščini pa mora imeti atribut: kongres slavistov bo (tega) *avgusta*: kongres slavista bit će *ovoga avgusta*. Oba jezika imata za tak genitiv alternacijo s predlogom: kongres slavistov bo *v avgustu*: kongres slavista bit će *u avgustu*, ali pa še alternacijo z akuzativom: kongres slavistov bo *ta avgust*: kongres slavista bit će *ovaj avgust*; če pa gre za trajno časovno določilo, se lahko v srbohrvaščini uporabi tudi instrumental, vendar brez atributa: borili smo se *mnogih vjekova*: borili smo se *mnoge vjekove*: borili smo se *u mnogim vjekovima*: borili smo se *vjekovima*.

22. 29. Načinski genitiv: (pojasnjuje glagol) je v obeh jezikih in mora tudi v obeh jezikih imeti atribut. Alternira se podobno kot časovni genitiv: spal je *odprtih oči*: spavao je *otvorenih očiju*; padel je *krovavega kolena*: pao je *krovog koljena* (prim. spal je z *odprtimi očmi*: spavao je *otvorenim očima*). Toda za možno alternacijo je bistven pomen glagola.

23. 25. Svojlilni dativ (dativ osebnih zaimkov) stoji ob glagolu *biti*: *ime mi* je Gorazd (sc. moje ime je ..., »imam ime« ...): *ime mi* je Gorazd; *oče mu* je direktor (sc. njegov oče je ...): *otac mu* je direktor; *sedemnajst let ti* je (sc. imaš sedemnajst ...): *sedamnaest ti* je godina.

23. 26. Čustveni dativ: oni so *ti* pravi mojstri: oni su *ti* pravi majstori.

Tudi pri prisegi v srbohrvaščini pride osebni zaimek v dativ: častna beseda!: častna *mi* riječ!; tako *vam* nebesa!

23. 30. Vzročni dativ stoji ob glagolih, ki jim pojasnjuje dejanje: *čuditi se, smejati se*: *čuditi se, smijati se*, ipd.: *čudim se tvojim postopkom*: *čudim se tvojim postupcima*. Tak dativ je dejansko objekt oziroma samo podvrsta podobnih glagolov: *groziti se, klanjati se, maščevati se, priporočiti se, zahvaliti se: prijetiti se, klanjati se, osvetiti se, preporučiti se, zahvaliti se*.

V vzročni dativ sodi tudi *čemu*: *čemu*, s katerim sprašujemo po vzroku ali namenu: *čemu* novi predpisi?: *čemu* novi propisi? (sc. za kaj bodo: za što će biti, zakaj: zašto); *čemu* ljubiti bližnjega: *čemu* voljeti bližnjega?

⁸ Tudi za druge časovne konstrukcije gl. *Milka Ivić*, Iz problematike padežnih vremenskih konstrukcija, Južnoslovenski filolog, XXI, Beograd 1955-1956.

24. 28. Časovni akuzativ mora imeti v obeh jezikih atribut. Omejen je na samostalnike, ki pomenijo čas: *tisto* noč so prebili na livadi: *tu* noč proboravili su na livadi. O alternaciji gl. toč. 22.28.

24. 29. Načinski akuzativ stoji ob številkah: skočil je *štiri metre* daleč: skočilo je *četiri metra* daleko. Za razlike med slovenščino in srbohrvaščino v tej kategoriji so odločilni števniki odnosi (gl. toč. 15. 19.).

27. 26. Za instrumentalne odnose velja že dana ugotovitev. Srbohrvaški instrumental sredstva mora stati sam: sada, dok je auto stajao na sred ceste, strijeljao me je *bijesnim očima*: sedaj, ko je avto stal sredi ceste, me je streljal z *besnimi očmi*.

27. 27. Krajevni instrumental se rabi od samostalnikov, ki v pravem ali prenesenem smislu pomenijo kraj: *prašnom cestom* ide smrt: po prašni cesti gre smrt; *modernom stilistikom* prolazi dilema: skozi moderno stilistiko gre dilema.

27. 28. Tudi časovni instrumental je omejen na samostalnike, ki pomenijo čas: *nedjeljom* ne volim biti sam: v nedeljo ne maram biti sam; v pogovornem jeziku je tak instrumental razširjen tudi na druge samostalnike: *krajem* stoljeća: *na koncu* stoletja, vendar to norma prepoveduje in zahteva: *na kraju* stoljeća. Instrumental v pluralu od samostalnikov: *dan, godina, vijek-stoljeće*: (*dan, leto, vek-stoletje*) pomeni, da se je dejanje dogajalo dolgo časa: *danima* smo umirivali svoj ponos: *dneve in dneve* smo mirili svoj ponos.

27. 29. Načinski instrumental: *vladao je pameću i snagom*: vladal je s *pametjo in močjo*. Nekateri samostalniki so postali prislovi prav preko načinskega instrumentala: *dupkom*: nabito poln; *kradom, krišom*: *kradoma*, na skrivaj; *širo*: na stežaj.

K načinskemu instrumentalu sodi tudi instrumental lastnosti in komparacije, ki se da zamenjati z izrazom *kao*: svaka je dobra *djevom*, no da je vidimo *nevom* (svaka je dobra *kao djevojka*, ali da je vidimo *kao nevjestu*: vsaka je dobra *kot dekle*, toda naj jo vidimo *kot nevesto*).

27. 30. Vzročni instrumental je redek: izgubilo se *tvojom nesposobnošću* i *katastrofalnim neznanjem*. Bolj navadna je raba predloga: izgubio se *zbog tvoje nesposobnosti* i *katastrofalnog neznanja*: izgubilo se je *zaradi tvoje* (po tvoji) *nesposobnosti* in *katastrofalnega neznanja*.

Alternacije sklonov brez predlogov

	nominativ 31.		genitiv 32.		dativ 33.		akuzativ 34.		vokativ 35.		lokativ 36.		instrumental 37.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
28. nominativ			—	—	—	—	—	—	—*	—*	—	—	—*	—*
29. genitiv	—	—			+	+	+	+	—	—	—	—	—*	—*
30. dativ	—	—	+	+			—	—	—	—	—	—	—	—
31. akuzativ	—	—	+	+	—	—			—	—	—	—	—*	—*
32. vokativ	—*	—*	—	—	—	—	—	—			—	—	—	—
33. lokativ	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
34. instrumental	—*	—*	—*	—*	—	—	—*	—*	—	—	—	—		

Zamenjavo sklonov v slovenščini in srbohrvaščini prikazujemo z ožjega stališča, ker bi analiza vsega gradiva zahtevala popolnoma samostojno obravnavo. Zato ne obdelujemo primerov, kot so naslednji: nisem se sramovala *svojih občutkov*: nisem se stidjela *svojih osjećaja* (gen.); nisem se sramovala *zaradi svojih občutkov*: nisam se stidjela *zbog svojih osjećaja* (predlog + gen.); nisem se sramovala *v svojih občutkih*: nisam se stidjela *u svojim osjećajima* (predlog + lok.); nisem se sramovala *s svojimi občutki*: nisam se stidjela *sa svojim osjećajim* (predlog + instr.). Take alternacije niso direktne, ampak so odvisne od situacijske stvarnosti in bi jih bilo treba upoštevati pri širši obdelavi možnih variant. Tu pa obravnavamo samo sklone oz. variante sklonov, ki predstavljajo nekakšno sinonimiko. Toda tudi ob tem je treba povedati, da ni absolutnih alternacij sklonov, ravno tako kot ni absolutnih sinonimov pri besedah.

28. 35. To nam že dokazuje prva možnost v srbohrvaščini, tj. vokativ namesto nominativa v funkciji subjekta (prim. toč. 11, 10, 12, 13.). Alternacija je znana v ljudski poeziji, danes pa je možna samo kot stilna parafraza ljudske poezije z različnimi pomeni: ironija, humor, anahronizem, jezikovni paradoks, arhaizem ipd. Zanimiv pa je v srbohrvaščini drug proces: raba nominativa namesto vokativa: dodi bliže, *drugar!* (= *drugaru!*), ki pomensko opisuje odnos do osebe, ki naj bi jo identificirali z vokativom. Konstrukcija se rabi samo v določenih odnosih, torej je približna distribucija pomenov: nominativ: hladen, distanciran ali nevtralen odnos; vokativ: zainteresiran, pozitiven odnos. Taka distribucija je pogosta v pogovornem jeziku, odtod je prišla tudi v literarna dela, ni pa normirana v slovnica.

28. 37. Alternacija nominativa in instrumentala v srbohrvaščini je omejena le na nekatere glagole (gl. toč. 7.10—15.)

29. 54. Alternacija genitiva in akuzativa se v slovenščini nanaša na časovni genitiv oziroma akuzativ (gl. toč. 22.28): prišli smo v mesto *tistega dne*: prišli smo v mesto *tisti dan*. Isto je tudi v srbohrvaščini: došli smo u grad *onaj dan*: došli smo u grad *onoga dana*.

Razlika med slovenščino in srbohrvaščino se realizira pri genitivu kot objektu v zanikanem stavku (slovanski genitiv). Kot rečeno, slovenščina ima genitiv, srbohrvaščina genitiv in akuzativ, vendar je akuzativ bolj navaden: nikoli nisem spoznal *svoje žalostne vrline*: nikada nisam upoznao *svoje žalosne vrline*: nikada nisam upoznao *svoju žalosnu vrline*. Genitiv v srbohrvaščini se močno čuti kot partitivni genitiv in je zato akuzativno dopolnilo bolj frekventno.

29. 37. Tudi srbohrvaška alternacija genitiva in akuzativa z instrumentalom se nanaša na časovno določilo (časovna genitiv oz. akuzativ, gl. toč. 22.88 in 27.29.). Toda tak instrumental, ki mora stati brez atributa, pomeni čas, ki je dolgo trajal, zlasti če je samostalnik v pluralu: *nedjeljom* sam se šetao obalom: *nedjeljama* sam se šetao obalom: *svake nedjelje* sam se šetao obalom: *svaku nedjelju* sam se šetao obalom. Razlika v jezikih je pogojena: s predložno oz. nepredložno rabo: *nedjeljama* sam se šetao: *ob nedeljah* sem se sprehajal.

30.32. Alternacija se nanaša na konstrukcijo: biti *komu* kaj: biti *kome* što (gl. 16. 16).

Skloni s predlogi in stavčni členi

	subjekt 38.		predikat 39.		atribut 40.		apozicija 41.		objekt 42.		kraj 43.		čas 44.		način 45.		vzrok 46.	
	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH	SL	SH
35. genitiv	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
36. dativ	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-
37. akuzativ	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
38. lokativ	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	*
39. instrum.	+	+	+	+	+	+	-	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	*

Povezavo predlogov s samostalniki, zaimki oz. z vsako substantivizirano besedo obravnavamo samo v stavčnih členih in posebej v štirih osnovnih prislovnih določilih: kraja, časa, načina, vzroka.

V primerjavi slovenskih in srbohrvatskih predlogov je treba seveda upoštevati več možnih leksično-sintaktičnih razlik. Če vzamemo samo tri kriterije, dobimo naslednje osnovne odnose:

1. isti predlog — isti pomen — ista funkcija; taki so npr. predlogi: *do, iz, mimo, od, za, na, po, pred*...

2. isti predlog — isti: različen pomen — ista: različna funkcija: sl. *do* (z gen.): sh. *prema* (z dat.); sl. *po* (z lok.): sh. *za* (z instr.); sl. *proti* (z dat.): sh. *protiv* (z gen.): *prema* (z dat.)...

3. različen predlog (v diahronični provenienci isti predlog) — isti pomen — ista funkcija: sl. *brez* (gen.): sh. *bez* (z gen.); sl. *sredi* (z gen.): sh. *usred* (z gen.); taki so tudi: *zaradi; radi; med-medu; v:u; z-s : s-sa*...

4. v četrti skupini so predlogi, ki so leksikalna posebnost vsakega jezika: *razen: osim; poleg: pored; osim; zaradi: zbog, radi; vzlic: unatoč, uprkos; kljub: unatoč, usprkos; čez: preko; ob: o, uz, u; pri: pri, kod*...

Splošna primerjalna slika odnosov med predložnimi skloni in stavčnimi členi kaže na podobnost slovenščine in srbohrvaščine, s pogoji, ki smo jih omenili.

35—39. 38. Predložna zveza v nominalni sintagmi je atribut: *mož brez predsodkov: čovjek bez predrasuda* (gen.); tako tudi v drugih sklonih: *poroka k jeseni* (sc. jesenska poroka): *ženidba-udaja k jeseni* (sc. jesenska ženidba — udaja). Čeprav je v obeh jezikih navada, da se v takih primerih uporabi pridevnik, je treba računati z možnostjo, da od vseh samostalnikov ne moremo izpeljati pridevnika ali vsaj ne takega, ki bi pomenil isto. Ponekod odloča sintagmatska struktura (npr. pri nazivu, naslovu ipd.), ponekod pa tradicija. Na teh relacijah so možne razlike med slovenščino in srbohrvaščino: prim. *slovo od mladosti* (ne: mladostno slovo): *rastanak od mladosti* (ne: mladostni rastanak); *gobova juha* (ne: juha iz gob): *juha od gljiva* (ne: gljivena juha); *mož beseda* (ne: besedni mož): *čovjek od riječi* (ne: rječni čovjek ili čovjek riječ); *drvo na samem* (zbirka verzov Ceneta Vipotnika): sh. prevod je lahko različen: *drvo na osami, osamljeno drvo, drvo u osami, drvo u samoći*.

35.—39. 39. V predikatni sintagmi ima sklon s predlogom isto funkcijo kot v nominalni sintagmi, tj. atributno. Veže se kot pridevnik v nominalnem predikatu (prim. toč. 2.2.—9.): bili smo *brez slehernega zanimanja*: bili smo *bez ikakva zanimanja*; tudi jaz nisem *od muh*: (i ja nešto značim); (mož beseda je): on je *čovjek od riječi*; pri kmetih je poroka v navadi *k jeseni*: običaj u seljaka je ženidba — udaja *k jeseni*. Tako lahko variramo tudi druge sklone.

35.—39. 40. Za atributno pozicijo sklona s predlogom velja vse, kar je bilo doslej povedanega ob subjektu in predikatu. Videli smo, da je atributna funkcija ena izmed osnovnih funkcij sklona s predlogom.

35.—39. 41. Predložnih sklonov v funkciji apozicije ni. Vzrok je seveda jasen: ker je apozitivna služba svojevrstna atributna služba, bi se teoretično možna varianta hitro spremenila v atributivno obliko: *ministrski predsednik*: *minister predsednik* (: teoretične variante: *predsedniški minister*: *predsednički minister*; *minister predsednik*, *ministrarski predsednik*; *predsednik* (od) *ministrov*: *predsednik* (od) *ministrara*) ipd. Obenem bi prišlo do istih pojavov, ki smo jih opisali v toč. 35.—39.38. (Prim. pridevniške pomene: *kakšen*, *čigav*, *od česa*, ipd.).

35.—39. 42. Odnos med glagoli in skloni s predlogi (z objekti) je teoretično neomejen tako v slovenščini kot v srbohrvaščini.⁹ Vendar so take zveze močno podrejene situacijski stvarnosti, pomenu glagola in pomenu predloga oziroma predložne konstrukcije; tako je distribucija le semantično omejena. Npr. glagol *delati*: *raditi* lahko povežemo z vsemi skloni in skorajda z vsemi predlogi: *delati brez smisla*: *raditi bez smisla*; *delati proti smislu*: *raditi protiv smisla*: *raditi prema smislu*; *delati za smisel*: *raditi za smisao*; *delati v smislu*: *raditi u smislu*; *delati s smislom*: *raditi sa smislom*. Isti glagol lahko povežemo z velikim številom predlogov, ne pa seveda z vsem: *ne*: *delati med hiše*: *raditi medu kuće*, *toda*: *delati med hišami*: *raditi medu kućama*, *in vendar*: *pri delat med hiše*: *doći raditi medu kuće*.

35.—39. 43. Krajevno adverbialno določilo (pa tudi ostala adverbialna določila) je semantično — logična enota, ki se v prvi vrsti realizira ob »krajevnih« glagolih, »krajevnih« predlogih in »krajevnem« samostalniku ob predlogu. Vendar se taka krajevnost lahko pojmuje zelo široko ter je taka raba, upoštevajoč realno in relativno stvarnost, praktično neomejena: *veslati od obale do obale*: *veslati od obale do obale*; *ustaviti se ob hiši*: *zaustaviti se kraj kuće*; *šli smo mimo pozabljenih grobov*: *išli smo mimo* (pored) *zaboravljenih grobova* (prim. *išli smo mimo zaboravljene grobove*); *toda* ravno tako: *šli smo mimo pozabljene mladosti*: *išli smo mimo zaboravljene mladosti*; *prihajati k njemu na zabavo*: *dolaziti* (k) *njemu na zabavu*; *voziti se čez reko*: *voziti se preko rijeke*; *biti na dlani*: *nalaziti se na dlanu*; *pod roso v cvetju*: *pod rosom u cvijeću*.

⁹ Prim. *Antica Menac*, O promjenama u značenju prijedloga kod, Jezik, XII, Zagreb 1964-1965; *Milka Ivić*, Sistem predložkih konstrukcija u srpsko-hrvatskom jeziku, Južnoslovenski filolog, XXII, Beograd 1957-1958.

35.—59. 44. Tudi časovno določilo se v prvi vrsti realizira ob časovni semantični vsebini povezanih jezikovnih enot: *od zarje do mraka: od zore do mraka; po svečanem kosilu: poslije svečana ručka; zbežali smo pred dežjem: pobjegli smo prije kiše; poročiti se k jeseni: oženiti se — udati se k jeseni* (v srbohrvaščini zelo redko); *ne pusti me v soboto samega: ne ostavljalj me u subotu sama; pri najboljši volji: pri najboljoj volji: uz najbolju volju; zdravilo jemljite pred kosilom: lijek uzimajte pred ručkom.*

35.—59. 45. Načinsko adverbialno določilo se v obeh jezikih distribuira zelo frekventno, v pravi in preneseni stvarnosti: *srečali smo se mimo predvidevanja: sreli smo se mimo predvidanja; ko je bil obrnjen proti hiši: kad je bio okrenut prema kući* (kombinacija kraja in načina); *vzlic pogostim opozorilom: unatoč čestim upozorenjima; kljub silni skrbi: uprkos velikoj brizi; peli so na ves glas: pjevali su na sav glas; svojo neprevidnost smo plačali s krovo: svoju smo neopreznost platili krolju; začela jih je metati na bunker z naglico in nestrpnostjo: počela ih je bacati na bunker sa žurbom in nespretnošću.*

35. 46. Vzročno adverbialno določilo v genitivni predložni konstrukciji je razmeroma pogosto v obeh jezikih:¹⁰ *v grlu me je stiskalo bolj od nesmisla kakor od žalosti: u grlu me je stiskalo više od (zbog) nesmisla negoli od (zbog) žalosti; odpotovala je iz jeze: otputovala je zbog ljutnje; poslovil sem se zaradi mučnega vtisa: oprostio sam se zbog mučnoga utiska.*

36. 46. Spričo relativno majhnega števila predlogov (izrazito krajevno-načinskih), ki se rabijo ob dativu, je vzročna služba razmeroma nerazvita v obeh jezikih; oba jezika poznata vzročni dativ (gl. toč. 23.50.), ki nadomešča predložne konstrukcije. Vendar je na meji te kategorije v slovenščini možen tip: *ustaviti se k počilku: zaustaviti se zbog od-mora*. V srbohrvaščini se pomanjkanje vzročnih predlogov v dativu nadomešča z genitivnimi dopolnili, vendar tega norma ne dopušča: *ne: unatoč najbolje želje* (sc. zbog najbolje želje). Norma zahteva: *unatoč najboljoj želji*, tj. načinski pomen.

37. 46. Vzrok z akuzativnimi predlogi: *kaznovali so ga za slabo vede-nje: kaznili su ga za loše ponašanje; vsak dan je odhajala na posvet:*

¹⁰ Gl. npr. za slovenščino: *Anton Bajec*, Besedotvorje slovenskega jezika, predlogi in predpone, SAZU, Ljubljana 1959; *Milka Ivić*, Uzročne konstrukcije s predložima *zbog, od iz* u srpskohrvatskom književnom jeziku, Naš jezik, VI, Beograd 1954; *Igrutin Stevović*, O pitanju konstrukcije padeža s predložima, Južnoslovenski filolog, XXI, Beograd 1955—1956.

svaki je dan odlazila *na savjetovanje*; delam *v tvojo korist*: radim *u tvoju korist*.

38. 46. Vzročni lokativ je možen samo v slovenščini, jezikovni znak take zveze pa je predlog *po*; v srbohrvaščini se izraža ista situacija s predlogom *zbog* + *genitiv*: ostal sem osamljen *po lastni krivdi*: ostao sam osamljen *zbog vlastite krivice*; pomensko, pa tudi zaradi predloga *po*, ki je obenem načinski predlog, se čuti rahla nevtralizacija vzročnega in načinskega lokativa.

39. 46. Tudi vzročni predložni instrumental je možen samo v slovenščini, nosilec takega pomena pa je predlog *za*; v srbohrvaščini se ista situacija izraža ali z instrumentalom vzroka (gl. toč. 27.30.), kar je v sodobnem jeziku zelo redek pojav, ali pa zelo pogosto s predlogi *zbog*, *od* in z *genitivom*: umrl je *za rakom*: umro je *od raka*: umro je *zbog raka*; biti bolan *za gripo*: biti bolestan *od gripe*.

РЕЗЮМЕ

Синтаксическое употребление падежей в словенском и сербохорватском языках исследуется на основании аналитических единиц: членов предложения, частей речи и падежей, одним словом, категорий, переплетающихся в обоих языках в определенных отношениях. Такая материя обусловила описание в нескольких пересечениях: 1) члены предложения и части речи, 2) падежи и члены предложения, 3) зависимость падежей, 4) падежи и функции значения, 5) альтернативности падежей, 6) падежи с предлогами и члены предложения. В каждом пересечении учтены две единицы с параллельными констатациями для обоих языков. Отношения показаны также графически, со следующей легендой для всех таблиц: + присутствие отношения, — отсутствие отношения, * возможные различия, частичные различия, полные различия. Из этого видно, что за знаком * стоит несколько значений и что для полной эксплицитности следовало бы найти соответствующее количество знаков. Такое решение было необходимо вследствие технических ограниченных возможностей. Недостаток особенно виден в шестой таблице, при анализе отношений: падежи с предлогами и функции значения, где нужно было учитывать семантические значения предлогов и слов, связанных с ними. Поэтому при этом анализе сначала дается основная семантическая классификация, которую не следует забывать при сравнительном анализе словенских и сербохорв. предлогов.

Как это бывает обыкновенно с практическими применимыми сравнениями и в нашем анализе беспрестанно присутствует идея о том, что оба языка должны исследоваться в качестве целостной материи, которая в одних пунктах идентична, в других же различна. Эти два факта таким образом являются основными структуральными группами нашего сравнительного описания, постоянно выступающими в таблицах и комментариях. Однако, само собой разумеется, что критерий тождественного и критерий разного применяется лишь в синтактиче-

ском смысле, а не в других возможных языковых значениях. Таким образом, наш анализ, конечно, не обращает внимания на звуковую реализацию, на морфемную структуру, не лексемные и словообразовательные особенности каждого языка, поскольку это являются отношениями, прямо не относящимися к синтаксическому исследованию, хотя они в нем беспрепятственно присутствуют. Поэтому является очевидным, почему два языковых разных знака, например типы *postáti* и *róstati*, *medu* и *meda*, или же *maščevati se* и *osvetiti se* обсуждаются в качестве одинаковых языковых знаков, хотя они в абсолютном смысле не тождественны.

Синтаксические различия между обоими языками, главным образом, видны в таблицах под знаком *. Настоящее качество этих различий, т. е. их дистрибуция, частотность и другие особенности, видны в комментариях и примерах, отдельно для каждого сравнения отношений. Таким образом данные из таблицы должны рассматриваться лишь в связи с другими, реальными данными, описанными в тексте.

Синтаксическая схематизация, которую мы использовали в нашем исследовании, не является ни полной, ни абсолютной. Недостаток чувствуется, например, особенно у прилагательных и глагольных управлений, при более широком семантически-сравнительном исследовании предлогов, и еще кое-где. Что касается управлений, то можно утешаться, что ни словенское, ни сербохорватское языкознание не классифицировало проблем управления и не решило их. Но и в случае, если бы положение вещей было иным, становится опять-же ясным, что этот материал требовал бы особого и самостоятельного изучения, которое нельзя было бы целесообразно включить только в одно синтаксическое исследование. По этим же причинам и семантические и другие сравнительные данные нельзя было включить в схемы, потому что наше обсуждение материи непомерно и, по всей вероятности, неоправданно увеличилось бы, хотя эти данные беспрепятственно напрашиваются в качестве интегральных синтаксических единиц.